

Wycieczka nr 61

WŁODAWA – SUSZNO – WŁODAWA (09.12.2017)

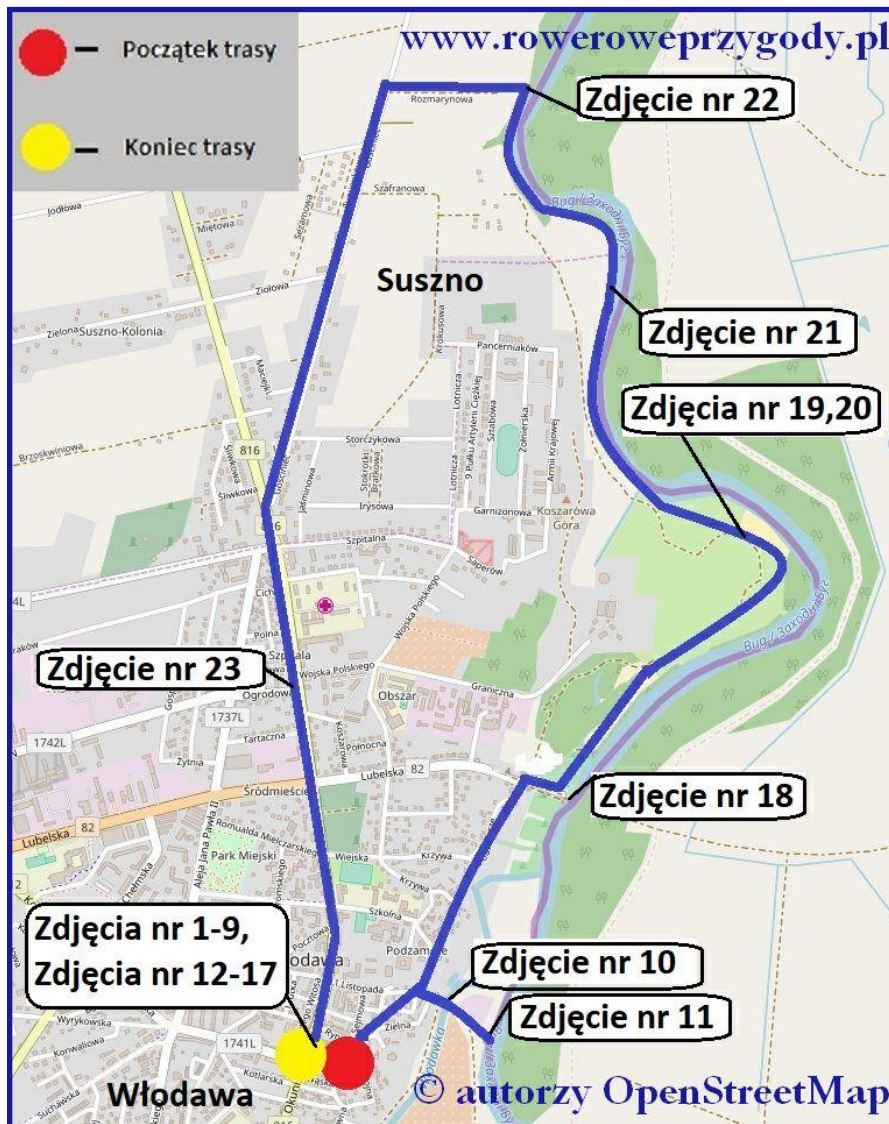
Region: województwo lubelskie: miasto Włodawa i okolice, rzeka Bug

Dystans: ok. 12 km

Rodzaj wycieczki: piesza

Stopień trudności: niski

Minimalny wiek uczestnika: 10 lat

Fragment mapy przedstawionej powyżej, pochodzi z systemu map internetowych *OpenStreetMap* (źródło: <http://openstreetmap.org/>). W/w mapa została dołączona do Opisu na warunkach licencji [Uznanie autorstwa na tych samych warunkach 2.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/) (CC-BY-SA 2.0). Legenda i trasa wycieczki została wprowadzona przez autora w/w Opisu.

Przed nami kolejna wycieczka krajoznawcza po terenach Lubelszczyzny. Tym razem przedstawię znane przygraniczne miasteczko o bogatej historii, posiadające wartość odwiedzenia zabytki, tj. **Włodawę**. Przespacerujemy się również kilka kilometrów pobliską doliną Bugu, bezpośrednio przy granicy polsko-białoruskiej. Ale zanim zaczniemy zwiedzanie, poniżej jak zwykle, umieściłem krótki opis miejscowości, pozwoli nam to lepsze poznanie charakteru tego urokliwego miasteczka (**zdjęcie nr 1**).

Włodawa – miasto we wschodniej Polsce, położone w woj. lubelskim tuż przy granicy z Białorusią i Ukrainą. Położone nad rzeką Włodawką i Bugiem. Pierwsza wzmianka o Włodawie pochodzi z 1242 r. (kronika Księstwa Halicko – Włodzimierskiego). W 1366 r. król Kazimierz Wielki włączył część tego Księstwa do Polski. W centrum miasta można zobaczyć

Zdjęcie nr 1 - Jedna z głównych ulic starszej części Włodawy tj. **Aleja J. Piłsudskiego**.

*kamienny grobowiec sprzed około 3500 lat, pochodzący z Wytyczna (miejscowości oddalonej o ok. 26 km od Włodawy), co oznacza, że tereny te były zamieszkałe znacznie wcześniej przez ludzi (**zdjęcie nr 2**). Ostatecznie Włodawa i inne pobliskie ziemie trafiły do Wielkiego Księstwa Litewskiego, Włodawa stała się ponadto miastem granicznym, gdyż na rzece Włodawka wyznaczono granicę między Koroną a Księstwem Litewskim. Pod koniec XV w. ziemie w tym także Włodawa znalazły się w posiadaniu rodu Sanguszków i w 1520 r. miejscowość otrzymała prawa*

Zdjęcie nr 2 - Grobowiec kamienny sprzed ok. 3500 lat znaleziony w okolicach Włodawy, tj. w Wytycznie.

miejskie. Ustalono wtedy charakterystyczny plan miasta a założyciel wznosił również dla siebie i swoich następców zamek. Do miasta zaczęli napływać Żydzi, rozwijając na znaczną skalę handel i splot towarów Bugiem i Wisłą, czerpiąc z tego duże korzyści, przyczyniając się jednocześnie do rozwoju miasta. Oprócz ludności pochodzenia żydowskiego, osiedlali się tu również Polacy i Rusini. Jak wiele innych polskich miast, tak i Włodawa była niszczona kilkakrotnie, najpierw Kozacy Chmielnickiego zrabowali i wymordowali prawie całą ludność, następnie wojska szwedzkie w 1657 r. ponownie zniszczyły odbudowujące się miasto.

Odrodzenie się Włodawy nastąpiło za czasów kolejnego właściciela miasta tj. **Rafała Leszczyńskiego**, w końcu XVIII wieku. Leszczyńscy odgrywali rolę zwolenników protestantyzmu w Polsce. Za czasów ich rządów Włodawa stała się prawdziwym schronieniem dla prześladowanych protestantów. Przez

lata zmieniali się kolejni właściciele okolicznych dóbr w tym także Włodawy. Byli nimi m.in. **Ludwik Konstanty Pociąg**, który sprowadził zakon Paulinów z Jasnej Góry do Włodawy, jego bratanek **Antoni Pociąg**, który rozpoczął budowę kościoła i klasztoru. W 1745 r. miasto nabył Jerzy Flemming, za którego rządów nastąpił znaczny rozwój miasta. Prawdopodobnie

Zdjęcie nr 3 - Dawny kompleks kramów w kształcie kwadratu we Włodawie tzw. Czworobok.

przyczynił się również do budowy kompleksu kramów w centrum Włodawy zwanego **Czworobokiem**, ze względu na plan w kształcie kwadratu. Obecnie obiekt ten jest jedną z atrakcji turystycznej Włodawy (**zdjęcie nr 3**).

Wewnątrz budynku znajduje się obszerny dziedziniec, do którego prowadzą dwie bramy, znajdujące się naprzeciwko siebie (**zdjęcie nr 4**). Jako ciekawostkę można podać,

Zdjęcie nr 4 - Wewnętrzny dziedziniec Czworoboku (w tle widoczna jedna z bram).

iż w tym miejscu Henryk Sienkiewicz umiejscowił słynny pojedynek Kmicica z Wołodyjowskim. W największym skrócie można powiedzieć, że koniec XIX wieku i początek XX wieku to kolejny okres rozwoju miasta. Przez Włodawę poprowadzono linię kolejową z Chełma do Brześcia, tu powstało przejście graniczne i komora celna. W zabudowie zaczęły dominować domy murowane, ulice zostały wybrukowane i założono oświetlenie naftowe.

Okres I i II Wojny Światowej to okres istotnych zmian dla Włodawy, które na przestrzeni lat przechodziło z rąk do rąk (ukraińskich, niemieckich, radzieckich i ponownie niemieckich). W pobliżu Włodawy tj. w Sobiborze założony został w czasie II Wojny Światowej nazistowski obóz zagłady, w którym zginęła większość mieszkańców pochodzenia żydowskiego.

*Na zakończenie tego krótkiego opisu miasta, dodam, że miasto zwane jest obecnie **Miastem Trzech Kultur** (zdjęcie nr 5).*

Zdjęcie nr 5 - Postacie duchownych symbolizujące wspólnoty mieszkańców (Polacy, Rusini i Żydzi), wspólnie zamieszkującej dawniej Włodawę.

*Oznacza to, że przed długi okres czasu, obok siebie zamieszkiwali (mieli swoje świątynie, szkoły itd.) Polacy, Rusini i Żydzi. Dodam, iż wspólnoty te funkcjonowały w zgodzie i we wzajemnym szacunku. Na pamiątkę tego okresu, organizowany jest **Festiwal Trzech Kultur**, ostatni miał miejsce w dniach 22-24 września 2017 r. W czasie tego festiwalu organizowane są wystawy, koncerty, kiermasze a także filmowe seanse i spektakle teatralne, przedstawiające mieszkańcom i przybyłym gościom tematykę wielokulturowości, w której dominuje obraz pełnej tolerancji (**źródła tekstu na końcu Opisu**).*

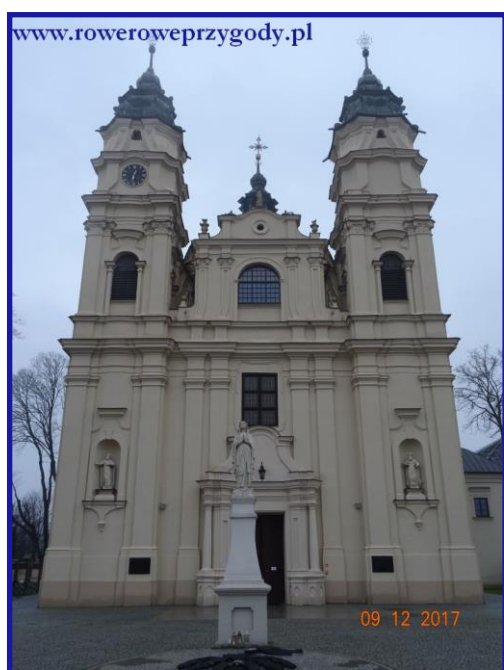

Po tym krótkim wstępie możemy wrócić do naszej wycieczki. Samochód możemy pozostawić np. na parkingu, znajdującym się obok **Urzędu Miejskiego**, który będziemy mijać po prawej stronie, jadąc ulicą Piłsudskiego od strony Sławatycz. Oczywiście w dni robocze może wiązać się to z utrudnieniem, ale w weekendy parking powinien być pusty. Pierwszą atrakcją, którą warto z pewnością zobaczyć jest zabytkowy **kościół pw. Św. Ludwika**. Ale zanim dojdziemy do budynku kościoła po drodze minimy pomnik, poświęcony żołnierzom AK, którzy poświęcili życie w walce z komunizmem w latach 1945-1955 r. **(zdjęcie nr 6).**

Chwilę później dostrzemy do budynku kościoła, jednakże zanim go odwiedzimy, zachęcam do przeczytania krótkiego opisu, zaczerpniętego ze strony internetowej

Zdjęcie nr 6 – Pomnik upamiętniający żołnierzy AK, którzy poświęcili życie w walce z komunistami w latach 1945-1955 r.

Zdjęcie nr 7 – Frontowa fasada kościoła św. Ludwika we Włodawie.

parafii włodawskiej tj. www.wlodawa.paulini.pl (oczywiście dokładny link umieściłem na końcu niniejszego Opisu).

Kościół pw. Św. Ludwika we Włodawie – (zdjęcia nr 7,8) – kościół ten wznoszono w latach 1733-1780 r. dzięki pomocy jasnogórskich Paulinów oraz finansowemu wsparciu kolejnych właścicieli Włodawy tj. Pocięjów, Flemmingów oraz Czartoryskich. Nowa świątynia zgodnie z wolą fundatora, otrzymała imię jego patrona tj. św. Ludwika. Warto wspomnieć, iż budynek został zaprojektowany przez Pawła Fontanę w stylu solidnej, barokowej świątyni. Budynek jest trzynawowy. W ołtarzu głównym znajduje obraz Matki Bożej Jasnogórskiej i św. Ludwika. W świątyni można podziwiać m.in.:

- sześć cokołów z rzeźbami przedstawiającymi świętych oraz monarchów
- późnobarokowe freski autorstwa paulińskich artystów, sprowadzonych tu z Jasnej Góry, przedstawiające sceny z życia parafii.

Przed kościołem znajduje się krypta, w której spoczęły doczesne szczątki Ludwika Pocięja oraz Paulinów, zmarłych we Włodawie. W budynku kościoła możemy znaleźć wiele innych zabytków oraz dzieł sztuki (źródło tekstu na końcu Opisu).

Zdjęcie nr 8 – Kościół św. Ludwika widoczny od strony zabudowań klasztornych.

Tuż obok kościoła św. Ludwika, znajdują się także budynki klasztorne, należące do Ojców

Paulinów (zdjęcie nr 9).

Włodawa do dawien dawna związana jest z zakonem Ojców Paulinów. Poniżej kilka, przysłowiowych zdań na temat Paulinów włodawskich.

Paulini we Włodawie – Ojcowie Paulini zostali sprowadzeni do Włodawy na początku XVIII wieku, przez ówczesnego właściciela miasta i okolicznych dóbr tj. Ludwika Pocięja. Z biegiem czasu

Zdjęcie nr 9 – Budynki klasztorne Ojców Paulinów we Włodawie.

wybudowali oni klasztor i kościół oraz prowadzili działalność duszpasterską w miejscowej parafii, którą zarządzali od 1710 r. aż do 1864 r., kiedy to miała miejsce kasata klasztoru przez władze rosyjskie, którzy w ramach represji za wspomaganie przez Paulinów powstania stycziowego, konfiskują majątek klasztorny a zakonników pod strażą wywożą na Jasną Górę. Po ponownym sprowadzeniu Paulinów w XX wieku do Włodawy, dbają oni o stan i wygląd odzyskanych budynków.

Obecnie Ojcowie Paulini prowadzą bardzo intensywnie działalność duszpasterską na terenie Włodawy a także okolicznych wsiach (np. Suszno i Szuminka). Przy swoim kościele prowadzą wiele grup m.in. ruch Światło Życie. Zainteresowanych dzisiejszą działalnością Ojców Paulinów, odsyłam na stronę internetową parafii (źródło tekstu na końcu Opisu).

Odwiedziwszy kościół i budynki klasztorne, możemy udać się w kierunku rzeki Włodawka, idąc w dół brukowaną drogą, by dojść do mostu na rzece Włodawce (**zdjęcie nr 10**).

Jak możemy przeczytać na pobliskiej tablicy informacyjnej, od 1387 r. Włodawka była rzeką graniczną pomiędzy Wielkim Księstwem Litewskim a Koroną. Tutaj też przez wieki funkcjonowały komora celna oraz różnego rodzaju magazyny, czyniąc Włodawę, jednym z najważniejszych portów rzecznych na rzece Bug.

Zdjęcie nr 10 – Wybudowany w 2009 r. przez żołnierzy most na rzece Włodawce.

Jako, że znajdujemy się bardzo blisko od rzeki Bug, myślę, że warto zajrzeć nad jego brzeg,

nad którym znajduje się biało-czerwony słup graniczny z nr 014 (**zdjęcie nr 11**).

Następny nasz cel to cerkiew włodawska. Aby dojść do niej, musimy wrócić się w stronę kościoła św. Ludwika i skręcić na wysokości kościoła w ulicę Kościelną, na której końcu znajduje się cerkiew pw.

Narodzenia Najświętszej Marii Panny (zdjęcia nr 12,13).

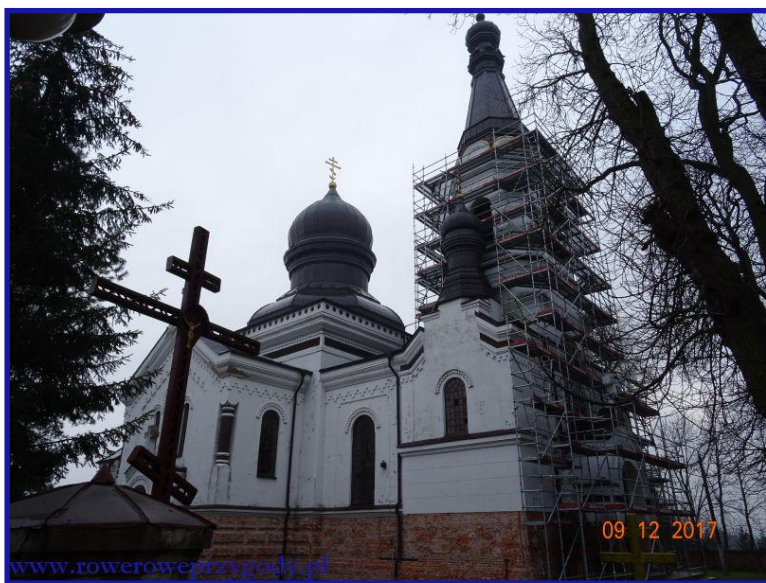
Poniżej przedstawiam krótki opis włodawskiej cerkwi prawosławnej, sporządzony na podstawie informacji ze strony internetowej parafii prawosławnej we Włodawie (link na końcu

Zdjęcie nr 12 – Widoczna na końcu ulicy Kościelnej, włodawska cerkiew prawosławna.

Opisu).

Cerkiew Prawosławna we Włodawie – jak czytamy na stronie internetowej parafii prawosławnej we Włodawie (link na końcu Opisu), pierwsze informacje o prawosławiu na tych terenach sięgają przełomu XV/XVI wieku. Pierwszy przekaz o cerkwi pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny (Najświętszej Bogarodzicy) pochodzi z 1564 r.

*Pierwsza murowana cerkiew we Włodawie powstała w 1843 r., wtedy też umieszczono w świątyni ikonostas. Po latach tj. w 1893 r. budynek został poddany gruntownej przebudowie, którzy w ówczesnych czasach określili jako budowę nowej świątyni. Umieszczono w niej ikonostas, wcześniej znajdujący się w poprzedniej świątyni. Warto dodać, iż projekt świątyni stworzył rosyjski architekt **Wiktor Syczugow***

Zdjęcie nr 13 – Odnowa elewacji zewnętrznej włodawskiej cerkwi.

– architekt, który zaprojektował 13 świątyń prawosławnych w Królestwie Kongresowym. Po II Wojnie Światowej parafia prawosławna praktycznie przestała istnieć, ze względu na wysiedlenie ludności prawosławnej do ZSRR oraz akcji „Wisła”.

W 1952 r. parafia prawosławna we Włodawie wznowiła swoją działalność, gdzie obecnie liczba wiernych ustabilizowała się na poziomie kilkudziesięciu osób. Cerkiew mieści się przy ulicy Kościelnej 11A na skarpie nad brzegiem Bugu. Od wielu lat trwają prace remontowe zarówno wewnątrz jak i zewnątrz świątyni, która stała się jedną z atrakcji nadbużańskiego miasteczka. Na zakończenie tego krótkiego opisu warto dodać, iż w cerkwi odbywają się imprezy kulturalne w ramach **Festiwalu Trzech Kultur** (źródła tekstu na końcu Opisu).

Niestety cerkiew była zamknięta do zwiedzania, ale jak wybiorę się do Włodawy następnym razem w okresie następnego Festiwalu Trzech Kultur z pewnością jeszcze zajrzę do wnętrza tej świątyni. Dodam, iż przy cerkwi znajduje się mały plac, na którym co jakiś czas umieszczane są różne instalacje kulturalne. Akurat w dniu naszej wycieczki plac był pusty, jednakże na ogrodzeniu można było zauważyć dziwne, kolorowe ozdoby (**zdjęcie nr 14**). Odwiedziwszy cerkiew możemy udać się do następnej atrakcji Włodawy tj. **Zespołu Synagogałnego** we Włodawie, pełniącego funkcję **Muzeum**.

Zdjęcie nr 14 – Kolorowo przyozdobione słupy ogrodzeniowe w pobliżu włodawskiej cerkwi.

Znajduje się on przy ulicy Czerwonego Krzyża 7 (**zdjęcia nr 15,16**).

Niestety, podobnie jak cerkiew muzeum było nieczynne, ze względu na to, że byliśmy w sobotę a w tym dniu muzeum jest nieczynne. Zresztą przed udaniem się do Włodawy, radziłbym sprawdzić godziny otwarcia w/w Muzeum (link: <http://www.muzeumwlodawa.pl/index.php/112-informacje/info-dla-zwiedzajacych/418-godziny-otwarcia-muzeum>).

Poniżej przedstawiam krótki opis Zespołu Synagog we Włodawie, przygotowany na podstawie informacji ze strony internetowej Muzeum (link na końcu Opisu).

Muzeum (Zespół Synagogałny) we Włodawie

– kompleks trzech, żydowskich budynków, unikalny w skali Polski. Należały on do gminy żydowskiej, w skład kompleksu wchodzi:

- **Wielka Synagoga** zbud. w latach 1764-1774 r.

- **Mała Synagoga** zbud. w końcu XVIII w.

- **Dom Pokahalny** z 1928 r.

Zdjęcie nr 15 – Widok na wejście do Muzeum – Zespołu synagogałnego we Włodawie (z lewej strony widoczny fragment Małej Synagogi)

Od 1983 r. w/w budynki są siedzibą Muzeum, w którym prezentowane są wystawy stałe i czasowe.

Wielka Synagoga - pełniła funkcję obszernej bożnicy, sfinansowana została ze środków ówczesnej gminy żydowskiej oraz częściowo z funduszy rodziny Czartoryskich. Została wybudowana w stylu późnobarokowym, jedynym zachowanym wyposażeniem sali modlitwowej jest neobarokowa **szafa ołtarzowa** do przechowywania zwojów Tory. Pierwotne wyposażenie bożnicy spłonęło podczas pożaru w 1934 r.

Zdjęcie nr 16 – Wielka Synagoga we Włodawie.

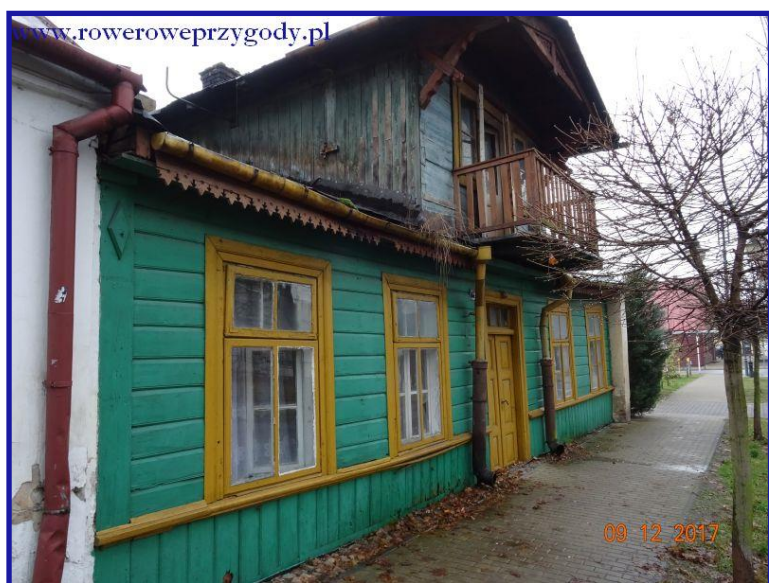
Mała Synagoga - od początku budynek pełnił dwie funkcje. Był domem modlitwy oraz miejscem studiów Tory. Stąd skromny zewnętrzny wygląd, gdyż funkcję reprezentacyjną pełniła Wielka Synagoga.

Dom Pokahalny - pełnił funkcję administracyjną kahału, czyli gminy żydowskiej. Tu mieściła się siedziba gminy, biblioteka oraz niektóre organizacje żydowskie miały tu siedzibę (źródło tekstu na końcu Opisu).

Niedaleko od Muzeum, po drugiej stronie ulicy **Czerwonego Krzyża** znajduje się bar „**Pod Kasztanami**”, w którym można przekąsić za rozsądne pieniądze smaczny posiłek np. żurek lub forszmak. Dla osób, które lubią fastfoodowe jedzenie, czeka ponoć bardzo dobry kebab (osobiście nie jestem zwolennikiem tego typu jedzenia, ale ocenił to mój szwagier Daniel, który w swoim życiu próbował naprawdę dużo kebabów w różnych miejscach Europy).

Posileni możemy teraz udać się ponownie w stronę rzeki Bug, żeby odbyć krótki około 9

kilometrowy spacer, częściowo wędrując w dół rzeki Bug. Zmierzamy ponownie w kierunku kościoła św. Ludwika, po drodze mijając dawny żydowski drewniany dom, zwracający uwagę swoją kolorystyką (**zdjęcie nr 17**).

Co ciekawe, zachowała się na nim tabliczka z nazwą ulicy: **Świerczewskiego 9**.

Zdjęcie nr 17 – Dawny żydowski dom przy ulicy Piłsudskiego, w pobliżu kościoła św. Ludwika we Włodawie.

Naszą wędrowkę zaczniemy od miejsca przy Bugu, w którym znajduje się kolejna atrakcja Włodawy tj. znany z radia, punkt pomiaru stanu rzeki Bug **tw. wodowskaz we Włodawie (zdjęcie nr 18)**. Aby dotrzeć do niego, należy udać się koło kościoła ulicą **Podzamcze** i przejść nią około 1-1,5 km, mijając po drodze budynki mieszkalne. Jak tylko zabudowania będą się kończyć i pojawi się lekkie wzniesienie terenu, będzie to oznaczało, że znaleźliśmy się na wysokości wodowskazu. Wystarczy podejść do rzeki i można zobaczyć tą atrakcję. Zbudowany został w październiku 1965 r. i jako nieliczny w Polsce ma charakter schodkowy. Od tego miejsca możemy kontynuować naszą wycieczkę, wędrując w dół rzeki Bug.

Zdjęcie nr 18 – Atrakcja Włodawy – wodowskaz schodkowy na rzece Bug (na pierwszym tle zadaszenie dla turystów).

Początkowo nasza droga przebiega w terenie otwartym, pośród pól i łąk. Trzymamy się bezpośrednio brzegu rzeki, która miejscami jest szeroka, miejscami zaś dosyć wąska (zdjęcie nr 19). Co raz też minimy biało-czerwony znak graniczny, przypominający, że podążamy wzdłuż granicy naszego państwa, która

Zdjęcie nr 19 – Miejscami rzeka Bug jest dosyć szeroka...

jest również wschodnią granicą Unii Europejskiej. Oczywiście wędrówka wiosną czy latem

jest bardziej emocjonująca i ciekawsza, ale i o tej porze roku może przynieść wiele satysfakcji. Np. wędrując wzdłuż rzeki możemy zaobserwować ślady żerowania bobrów, których w tamtejszych okolicach są bardzo liczne (**zdjęcie nr 20**). Po ok. 2-3 kilometrach dochodzimy do miejsca, gdzie teren zaczyna się lekko podnosić, przez co robi się coraz ciekawszy. Idąc dalej dojdziemy do wysoko położonego brzegu, przy którym po lewej stronie zaczynają się budynki. Widok na znajdujące się w tym miejscu zakole rzeki jest po prostu urzekający (**zdjęcie nr 21**).

Zdjęcie nr 20 – Miejsce żerowania bobra przy rzece Bug

Zdjęcie nr 21 – Widok z wysokiej skarpy na rzekę Bug w okolicy Suszna k/Włodawy.

Jeszcze niedługi odcinek będziemy poruszać się wysokim brzegiem nadbużańskim, by ostatecznie dojść do miejsca, gdzie bezpośrednio przy rzece znajduje się coś w rodzaju opuszczonego gospodarstwa a co jest charakterystyczne występuje też tam wysoki komin (zdjęcie nr 22). Jest to prawdopodobnie pozostałość po starej cegielni. W tym miejscu zakończymy naszą nadbużańską wędrowkę. Dodam, iż w tym również miejscu znajduje się słupek graniczny z numerem 019. Stąd będziemy kierować się w kierunku **Włodawy**. Przypomnę, iż znajdujemy się obecnie na peryferiach **Suszn**, w okolicy **ul. Rozmarynowej**.

Ulica ta okazuje się polną drogą prowadzącą pośród pól uprawnych. Po kilkuset metrach dojdziemy do drogi asfaltowej, która ostatecznie zaprowadzi nas do znanej już nam drogi nr **816**, prowadzącej ze Sławatycz do Włodawy i dalej.

Zdjęcie nr 22 – Wysoki komin, pozostałość po starej cegielni, zlokalizowanej tuż przy Bugu w miejscowości Suszno.

To już właściwie koniec naszej, dzisiejszej wycieczki. Dalszej drogi, prowadzącej do parkingu z pozostawionym przez nas samochodem nie ma co opisywać. Jednakże wracając, uwagę naszą przykuł ładny, drewniany domek, z pomalowanym na niebiesko gankiem, okazało się, że jest to siedziba lokalnej organizacji – czyli **Stowarzyszenia Twórców Kultury Nadbużańskiej** (zdjęcie nr 23). To tyle na dzisiaj, mam nadzieję, że wycieczka się podobała. Do zobaczenia.

Uwagi, komentarze lub inne spostrzeżenia, którymi chcielibyście się podzielić, proszę kierować na: roweroweprzygody@gmail.com

Życzę Przyjemnej Wycieczki...

Autor

Dokumentacja zdjęciowa:

- *Zdjęcia nr: [wszystkie zdjęcia](#) – Autor*

Źródła internetowe (linki):

- **Opis miejscowości Włodawa**
  - <https://pl.wikipedia.org/wiki/W%C5%82odawa>
  - <http://shtetlroutes.eu/pl/wlodawa-the-card-of-national-heritage/>
  - <http://www.polskaniezwykla.pl/web/place/3896,wlodawa-miasto-trzech-kultur.html>
- **Kościół św. Ludwika we Włodawie**
  - <http://www.wlodawa.paulini.pl/parafia-i-klasztor/historia/112.html>
- **Ojcowie Paulini we Włodawie**
  - <http://www.powolania.paulini.pl/192,Wlodawa>
- **Parafia prawosławna i cerkiew we Włodawie**
  - <http://cerkiew.wlodawa.pl/historia.htm>
  - https://pl.wikipedia.org/wiki/Cerkiew_Narodzenia_Naj%C5%9Bwi%C4%99tszej_Maryi_Panny_we_W%C5%82odawie
- **Muzeum - Zespół Synagogałny we Włodawie**
  - <http://www.muzeumwlodawa.pl/index.php/112-informacje/info-dla-zwiedzajacych/513-o-muzeum>